

Долич Віктор Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національного університету «Києво-
Могилянська академія»

Науковий керівник:

Доценко Олена Леонідівна,
доцент кафедри української мови
Національного університету «Києво-
Могилянська академія», кандидат
філологічних наук, доцент

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК НАГАЛЬНА ВИМОГА ЧАСУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО ВОРОГА УКРАЇНИ

Мова є маркером території, який засвідчує її належність до народу-носія і до певної держави. Тривала відсутність чіткої мовної політики щодо обов'язкового запровадження української мови у всіх галузях життєдіяльності призводить до негативних наслідків, таких як внутрішній сепаратизм та війна.

Анексія Криму та подальша військова агресія росії, спрямована на захоплення південного сходу України, яка визначалась державою-окупантом як територія російськомовних та ідентифікована росією як новоросія, виявила фундаментальні прогалини у мовній політиці України. Складовою мовної політики України 1991–2014 років була відсутність дієвого правового захисту української мови, що вважаємо неприпустимим з огляду на негативний попередній історичний досвід неодноразових заборон української мови, метою яких була повна мовна, культурна та національна асиміляція українців.

Так, станом на 2014 рік виявилось, що частково на півдні та переважно на південному сході України в усіх сферах життя привалює російська мова. Для прикладу в місті Донецьк в офіційних документах органів виконавчої влади, судах

використовувалася російська мова замість української як єдиної державної мови. Спілкування представників органів місцевої державної влади, ділової спільноти, сфери послуг відбувалося російською мовою. Перебуваючи у місті Луганськ протягом дня, можна було не почути жодного українського слова, що є мовним нонсенсом.

Повномасштабне військове вторгнення росії на територію України значно вплинуло на мовну політику держави. З 24 лютого 2022 року українці дедалі частіше почали переходити на українську мову, усвідомлюючи її як одну з ознак національної ідентичності. Така тенденція зумовлена бажанням українців не ототожнювати себе з російськими цінностями та їхньою культурою, що суперечить українським. Українська мова є фундаментом нашої культури та державності. Мова є атрибутом держави, як гімн, герб, прапор, що сприяє консолідації нації [1, с. 90]. До повномасштабного вторгнення існував певний мовний територіальний поділ України, який попри стереотипність, частково відповідав дійсності: захід – українськомовний, схід і південь – російськомовний з перехідною зоною Центральної України [2, с. 19]. Це було наслідком колоніального минулого, особливо радянського періоду 1970–1990 рр., зумовленого процесами активної русифікації, зменшення шкіл з українською мовою навчання тощо. Одночасно відбувалось нав'язування стереотипу всьому українському (мові, культурі, традиціям) як виключно сільському, а отже застарілому, не цікавому. Натомість, російська мова та культура, всіляко представлялися виключно як сучасна, впізнавана у всьому світі і як така, що стоїть на одному рівні з англійською, французькою та німецькою мовами.

Ще перебуваючи в складі СРСР, Україна першою з-поміж совецьких республік ухвалила мовний закон, проголосивши мову титульної нації державною. Це дало поштовх до розвитку мовного законодавства. У 1992 році було ухвалено закон про національні меншини. У 1996 з ухваленням Конституції України

українська мова закріпила статус єдиної державної. Цього ж року також було підписано Україною Європейську хартію регіональних мов або мов меншин, яку ратифікували в 2003 році. Метою Хартії є захист та підтримка мов Європи, які вважають частиною культурної спадщини і яким загрожує зникнення. У 2012 році Верховна Рада України ухвалила закон «Про засади державної мовної політики», відомий у народі як «закон Ківалова-Колесніченка». Під гасла виконання Європейської хартії регіональних мов або мов меншин цей закон дозволяв надавати статус регіональної мови, в тих областях, де частка національної меншини становила щонайменше 10% [3]. Насправді його ухвалення було спрямоване переважно на поширення російської мови в різні сфери діяльності в Україні. Після Революції Гідності цей закон скасували, а у 2018 році Конституційний Суд України визнав його незаконним.

Прийнятий 25 квітня 2019 року Верховною Радою України Закон «Про функціонування державної мови як державної» спрямований на правовий захист української мови, закріпив її законодавчо з аргументами, у тому числі з погляду національної безпеки держави, щодо її обов'язкового використання у всіх сферах життя (окрім релігійного і приватного) [4].

Цей закон впровадив інститут Уповноваженого із захисту державної мови як інструменту контролю за дотриманням законодавства, що регулює застосування української мови. Поява інституту Уповноваженого із захисту державної мови, який на загал більш відомий як мовний омбудсмен є визнання на державному рівні факту наявності проблем у мовній сфері та необхідності їх розв'язання, шляхом вжиття дієвих заходів правового захисту української мови.

Особливо актуальною потреба у правовому захисті української мови стала саме зараз, в умовах відкритої військової агресії росії, яка з огляду на історичний досвід попередніх століть

є екзистенційним ворогом української мови та культури як ідентифікаційних ознак народу України.

Нині питання захисту української мови залишається актуальним та потребує подальшого вдосконалення, про що свідчать заяви представників Секретаріату Уповноваженого із захисту державної мови, зокрема про те, що в Києві майже чверть (24%) вчителів спілкуються під час уроків російською, ще 40% – під час перерв. При цьому середні показники по країні складають 14% – під час занять та 21% – на перервах [5].

Список використаних джерел

1. Чорний І. В., Єльнікова Н. І. Правове регулювання української мови як державної в українській освітній сфері. *Право і безпека – Право и безопасность – Law and Safety*. 2023. № 1 (88).

2. Масенко Л. Т. Конфлікт мов та ідентичностей у пострадянській Україні: підручник. К: ТОВ «Видавництво Клію», 2021. 176 с.

3. Закон України «Про засади державної мовної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text> (дата звернення: 06.11.2025).

4. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 07.11.2025).

5. Коваленко А. У київських школах загрозлива ситуація з дотриманням мовного закону. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/v-ombudsmena-zayavili-shcho-movna-situaciya-u-shkolah-kiyeva-zagrozлива-311361/?fbclid=IwdGRleAN8bQVleHRuA2F1bQIxMQBzcnRjBmFwcF9pZAo2NjI4NTY4Mzc5AAEefqoRHetz8ME6Q1aZI4mvKGhM>

VruqEKBNHuqwlvjuipV3DxNB8m71mPtqnkE_aem_frxROSGbcnq
N9EfUKrQ2nQ (дата звернення: 08.11.2025).

Карасьова Дар'я Ігорівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Бортун Каріна Олександрівна,

доцент кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ЮРИДИЧНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ: ВИКЛИКИ МОВНОЇ ТОЧНОСТІ ТА ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У ХХІ столітті цифровізація охоплює всі сфери людської діяльності, і право не є винятком. Фіксуємо активне впровадження інформаційних технологій, які змінюють характер роботи юристів і судових органів. Зокрема, використання систем штучного інтелекту (ШІ) стало важливим фактором, що трансформує юридичну практику. Сьогодні ШІ застосовують для аналізу нормативно-правових актів, складання договорів, виявлення правових ризиків, прогнозування результатів судових суперечок тощо. Усе це свідчить про формування нового напрямку розвитку правової науки – цифрової юриспруденції, де ключову роль відіграє юридична лінгвістика.

Юридична лінгвістика є наукою, що досліджує функціонування правової мови як особливого виду комунікації,